

УДК 39 (092) (477)

Леся Костюк

**ОБРЯД СВАТАННЯ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

У статті, на основі свідчень низки інформаторів, автор подає характеристику обряду сватання у селах Львівщини другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: Галичина, розвідини, сватання, свати, отримання макогону.

Посилений інтерес сучасних науковців до обряду сватання викликають ареальні особливості українців, оскільки саме цей цикл дошлюбної обрядовості упродовж багатолітньої історії зазнавав постійних змін. Проте збереження національної ідентичності стає найвідчутнішим у період становлення власної державності та незалежності, в пору національно-духовного відродження нашого народу. На сьогоднішній день обряди та традиції сватання нареченої трохи призабуті, все частіше обмежуються урочистою вечерею зі знайомством з батьками, на якому пара і оголошує про своє рішення одружитися. А раніше сватання нареченої було одним з найяскравіших звичаїв, і саме після сватання ставало ясно, відбудеться весілля, чи ні.

Метою статті є вивчення обряду сватання як фрагменту дошлюбної звичаєвості.

Реалізація зазначеної мети передбачає розв'язання низки завдань: методом польового дослідження зібрати й опрацювати етнографічні матеріали у жителів Золочівського, Буського, Перемишлянського і Бродівського районів Львівської області, з'ясувати семантику ритуальних дій.

Наукова новизна статті полягає у тому, що проведений комплексний етнографічний опис та структурно-функціональний аналіз обряду сватання населення Львівщини. При цьому порівняльно-історичним методом виявлено особливі характерно-самобутні риси в сукупності всього комплексу обряду сватання досліджуваного регіону.

Порушена проблема знайшла відображення у студіях істориків та етнографів. Окремі аспекти цього питання порушувалися у працях таких науковців, як В. Борисенко [1], Г. Лозко [2], В. Скуратівський [4], котрі у своїх розвідках оглядово аналізують обряд сватання досліджуваного регіону. Цікаві та важливі відомості обряд сватання населення Львівщини подають інформатори [6–15]. Цінність їх свідчень полягає в тому, що ці люди були неодноразовими учасниками цих дійств. У їхніх свідченнях можна простежити певну зміну у ставленні сучасної молоді до обряду сватання у порівнянні з минулим, інформатори пояснюють значення цього етапу обрядовості для формуванні стосунків у родинах тощо.

На Східній Галичині було прийнято, що коли хлопець сподобав дівчину і мав намір з нею одружитись, то спочатку намагався якнайбільше дізнатися про наміри її родичів та й про саму дівчину. В окремих регіонах України існували вивідини як певний елемент довесільної обрядовості. У Східній Галичині (с. Шпиколоси Золочівського району Львівської області) цей обряд замінювався розвідинами, простіше – збором інформації про матеріальний стан, внутрішньо-сімейні взаємини, репутацію родини, з якою мали намір поєднатися [7]. Звертали увагу не лише на думку суспільства про дівчину чи хлопця, а й про їхніх батьків, бо кажуть в народі: «яблуко від яблуні недалеко падає» [5, с. 322].

При виборі пари для власних дітей не останню роль на Східній Галичині відігравали батьки, котрі зважали і на певні матеріальні інтереси. Якщо дівчина прагнула знайти обранця, який припав би їй до душі, то батьки очікували доброго помічника в домі, котрий міг би забезпечити певний матеріальний добробут, громада – міцну сім'ю з глибокими моральними засадами.

Існував принцип соціальної ендогамії, тобто обранця шукали рівного за походженням та матеріальним статусом (це в досліджуваному регіоні спостерігається і сьогодні). Це робилося для того, щоби у майбутній сім'ї чоловік та жінка були рівноправними і ніхто не мав підстави для докору. Про це йдеться у приказці: «чобіт до чобота, ходак до ходака».

Якщо одружувалися молоді люди, які жили недалеко від своїх обранців і були добре поінформовані про становище їх сімей, то потреба у розвідинах відпадала. Намагалися лише з'ясувати, як майбутні свати ставляться до вибору своєї дитини. Тому майбутній наречений посилав старосту, щоб він дізнався думку батька дівчини про намір прийняти сватів. Якщо батько був не проти, то староста питав: «То як кажете, приходити з могоричем, чи ... як», то в той час відповідь батька була двозначна: «Приходіть, приходіть ! А тоді поговоримо – будем видіти, як воно буде» [8]. Слід зазначити, що обряд розвідин у Східній Галичині міг відбуватися під час постів. Зібравши інформацію про свою обраницю та пересвідчившись, що можна розраховувати на благословення її батьків, хлопець засилав старостів

Сваталися і влаштовували весілля переважно у вільний від польових робіт час. Закінчувався сезон сватання на свято Дмитра. «А до Дмитра дівка хитра, а по Дмитрі комин витре» – говориться у давній приказці. Тобто, дівчина, яку не засватали до 8 листопада (дня св. Дмитрія), вже аж у наступному році зможе вийти заміж [5, с. 326].

Свати (старости) у галичан – це чоловіки поважного віку, родичі нареченого. Вони мають переконати батьків нареченої, що саме їхній протеже є найкращим обранцем для їх доньки. Старости самі мають бути одруженими і щасливими в шлюбі [1, с. 25]. Жінки сватати не ходили, хоч нерідко неофіційно відігравали важливу роль у створенні молодої пари. Були по селах так звані «свахи», які вміли вибрати молодій людині пару і допомогти створити сім'ю. Іноді хлопець йшов свататися зі своїми батьками. Форма проведення цього дійства не у всіх місцевостях однакова. Якщо в прикарпатських районах це є примовляння про куницю – красну дівчицю [4, с. 57], то на Перемишлянщині, наприклад, це примовляння про добрий товар і купця. Іноді нібито шукають дівчину, яка забігла у цей двір. Часом жартома господарі замість тієї доньки, яку сватають, виводять іншу доньку або ж сина – с. Сасів (Золочівський район, Львівська область) [8].

Перед тим, як відправлятися свататися у с. Ясенів (Бродівський район, Львівська область) існує звичай сватам сідати на стільці, ніжки котрих перев'язані поясом, щоб ця справа принесла удачу. Також свати молилися перед іконою Божою Матері за щасливе сватання [14].

У Східній Галичині свати переступивши поріг, сідали напроти образів або як у с. Глиняни (Золочівський район, Львівська область) зовсім не сідали і розмову вели стоячи «щоб наречена у дівках не засиділася» [6]. Також у галичан існував звичай при вході до хати один із сватів вдаряв п'яткою у поріг (щоб наречена не дала відмови) [7]. Гарною прикметою на сватанні було доторкнутися сватам до одвірків в домі нареченої або звертатися до сімейного вогнища чи гріти руки біля печі.

Слід відзначити, що під час сватання (слова, змовин) на Східній Галичині молода пара участі не брала. Днем сватання була субота або неділя. У галичан було заборонено свататися 13-го числа будь-якого місяця та в середу і п'ятницю. Найсприятливішими днями, як стверджують у с. Гута (Буський район, Львівська область) 7-е або 9-е числа [10]. Йшли свататися переважно у м'ясниці та увечері, щоби в разі відмови якнайменше було свідків цієї події. Сам від'їзд на сватання у Східній Галичині не розголошувався, така само як і маршрут. Так, щоб залишитися не поміченими, свати їхали (як стверджують у с. Струтин (Золочівський район, Львівська область) не по головній вулиці, а городами, ховаючись від лихого ока. Хліб на сватання несли завернутий в рушник (якщо пропозиція приймалася хліб залишався в домі нареченої, якщо ні – свати забирали його з собою) [9].

У с. Побужани (Буський район Львівська область) було прийнято нареченій в процесі сватання мовчати або за вечір декілька раз міняти вбрання. Також наречена могла демонструвати свої рукодільні таланти, бо мати виносила до сватів вишиті рушники, в'язані речі. Тоді наречений разом із сватами вимагав у нареченої показати, яка вона господиня (дівчина мела хату або пряла). При цьому співали:

Гарна дівка, з доброго дому,
Сам ся оженю, не дам нікому... [11].
або Яка курка – така квочка.
Яка мама – така дочка... [11]

На сьогодні ці традиції не виконуються або перетворюються у своєрідний жарт.

Ознакою згоди було пригощання сватів і участь дівчини у цій гостині. Наречену питали, чи згідна вона на шлюб. Відповідь мала бути дана відразу. Коли згода була одержана, батьки нерідко говорили: «дивись, тобі з ним жити». Відмова траплялась вкрай рідко і в доволі делікатній формі, мовляв, наречена ще замолода або ж у сім'ї є старша незаміжня донька.

Якщо дівчина не давала згоди на одруження, брала зі столу хліб, цілувала його і віддавала старостам, при цьому промовляючи: «Спасибі за честь, нехай вам Бог дає з інших рук» [12]. Це означало, що хлопець облизав макогін. Як дізнавалися про це на селі, то до ранку йому вже вибудовували здоровенний макогін із соломи, а дівчата на вечорницях при цьому співали:

Як пішов я з старостами
До тієї Марусі,
Облизав я макогона,
Та й з тим повернувся [13].

Свати у відповідь на відмову могли закривати двері спиною, щоб дівчина взагалі не вийшла заміж або розбивати могорич у ворота (тобто запечатували її майбутнє заміжжя).

Важливим елементом сватання було домовлення про розмір посагу нареченої (так званої скрині). Сюди входили такі речі, як особистий одяг, прикраси; постільна білизна, рушники, скатертини, килими, певна грошова сума. Більшу частину приданого дівчина готувала власноруч.

Частину землі з господарства доньці давали рідко, хіба що материзну (землю, яку донька могла успадкувати від матері), а от худобу виділяли. Також ще під час сватання намагались чітко встановити кількість худоби, котру батько обіцяв виділити синам або дочці для власного господарства [5, с. 328]. Взагалі, худоба до 80-х рр. ХХ ст. була основним стрижнем шлюбного договору. Оскільки у досліджуваному регіоні основне заняття населення – сільське господарство, то природно, що це питання є дуже важливим.

Якщо одружувалися вихідці з доволі заможних сімей, батьки допомагали їм збудувати власне житло. Молодятам, які вирішили побратися навесні, давали насіння ярої пшениці, вівса, ячменю та інших сільськогосподарських культур, щоб вони мали чим засадити своє поле чи город.

Весь обряд підкреслює добровільність згоди молодих людей на шлюб, радість від цієї події, приязнь між двома родинами, які мають намір породичатися. Обмін хлібом між сватами і батьками нареченої є своєрідним скріпленням усної угоди.

Також дівчина-наречена на знак згоди перев'язувала старостів вишитими рушниками, а нареченого – хусткою. Ця хустка переважно була червоного кольору. Весільні рушники і хустка – давні і глибокий символ: ці рушники дівчина вишивала упродовж всього свого дівування, що символізував дорогу долі та символічний міст на другий берег; хустка – символізувала вінок і її чотири кінці, як сторони світу, що творили єдине поле життя та своєрідний замок, котрий закривав двері в дівоче життя [3, с. 180].

Староста клав на тарілку гроші. Після цього починалося «благословенство». На покутті ставили ослін (лаву), застеляли кожухом, на якого сідали батько й мати з хлібом та сіллю. Молоді тричі низько кланялися, а батьки за кожним разом благословляли їх, промовляючи: «Благословляєм вас щастям і здоров'ям, віком довгим і розумом добрим, долею щасливою» [12].

У с. Підкамінь (Бродівський район, Львівська область) на сватанні співали:

У садочку дві квіточки
На сватанні були
Та горілочку пили,
За малую да часиночку
Найшли собі ночку
Найшли собі та родиночку.. [15]

Із сватання повертались рано-вранці, щоб люди, господарюючи на подвір'ї, бачили старостів, пов'язаних рушниками, і щоб пішла слава по селу, що такому-то парубкові подано рушники. Крім рушників і хустки, для закріплення сватання давали ще хліб, який старости несли до дому молодого [3, с. 182].

Батьки нареченої у Східній Галичині після відходу нареченого з їх помешкання зв'язували в одну купу всі гострі предмети (від ножів до рогаців), щоб прив'язати удачу до майбутньої сім'ї. На сьогодні цей звичай асимілювався пов'язуванням маленьких стрічок на столові прибори при святковому столі.

У наш час обряд сватання у досліджуваному регіоні практично не зберігся. Він зливається з умовинами. Батьки нареченого і найближчі родичі йдуть до дому нареченої «на слово», де рідко себе обтяжують довгими віршами чи постановками лише промовляють: «У вас товар у нас покупець». На сватанні переважно домовляються про весілля, місце спільного проживання молодят, матеріальне забезпечення новоствореної сім'ї. Основними атрибутами при цьому виступають квіти, ювелірна прикраса, солодощі та фрукти. Згодом такий же візит наносять і родичі нареченої своїм майбутнім сватам.

Таким чином, обряд сватання у Східній Галичині ще до сьогодні зберігає основні складові, хоча під впливом сучасних глобальних процесів все більше втрачає первісні світоглядні уявлення. В умовах українського відродження інтерес до вивчення та збереження традиційної обрядовості галичан надзвичайно посилюється і має перспективи для вивчення в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Борисенко В. Сватання / В. Борисенко // Наука і суспільство. – 1991. – № 3. – С. 24–26.
2. Лозко Г. Весільна обрядовість / Г. Лозко // Українське народознавство. – 2005. – № 4. – С. 393–399.
3. Пономарьов А. Сім'я та родинна обрядовість / А. Пономарьов // Культура та побут населення України: навчальний посібник. К.: Либідь, 1993. – С. 175–202.
4. Скуратівський В. Романтичний слід куніци / В. Скуратівський // Берегиня. – 2005. – № 3. – С. 56–67.
5. Українська етнологія: Навчальний посібник / За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400 с.
6. Чиж Ольга Йосипівна, 1933 р.н., жителька м. Глиняни, Золочівського району Львівської області, вчитель-пенсіонер.
7. Вербінська Марія Яківна, 1960 р.н., виходець з с. Шпиколоси, Золочівського району Львівської області, вчитель Глинянської ЗСШ І-ІІІ ст.
8. Фідик Ольга Василівна, 1978 р.н., виходець з с. Сасів, Золочівського району Львівської області, вчитель Глинянської ЗСШ І-ІІІ ст.
9. Бурдик Ольга Миколаївна, 1950 р. н., с. Струтин, Золочівського району Львівської області, пенсіонерка.
10. Пелех Галина Дмитрівна, 1962 р. н., жителька с. Гута, Буського району Львівської області, директор початкової школи.
- 11.

Дацків Любов Григорівна, 1956 р. н., жителька с. Побужани, Буського району Львівської області, пенсіонерка. 12. Зварич Надія Романівна, 1953 р. н., жителька с. Чемеринці, Перемишлянського району Львівської області, пенсіонерка. 13. Романів Ольга Михайлівна, 1945 р. н., жителька с. Лагодів, Перемишлянського району Львівської області, пенсіонерка. 14. Кацалай Ірина Петрівна, 1960 р. н., жителька с. Ясенів, Бродівського району Львівської області, пенсіонерка. 15. Періг Степан Степанович, 1948 р. н., житель с. Підкам'янь, Бродівського району Львівської області, священник.

Леся Костюк

ОБРЯД СВАТОВСТВА В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЕ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX – НАЧАЛА XXI ВВ.

В статье на основе показаний ряда информаторов автор представляет характеристику обряда сватовства в селах Львовщины второй половины XX – начала XXI вв.

Ключевые слова: Галичина, разведка, сватовство, сваты, получения макогона.

Lesya Kostyuk

THE CEREMONY OF MATCHMAKING IN EASTERN GALICIA IN THE SECOND HALF OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY

The article base don't the testimony of several informants, the author presents the characteristics of the ritual of courtship in the villages of Lviv of the second half of XX – beginning of XXI century.

Key words: Galicia, exploration, matchmaking, matchmakers, getting makogon.

УДК 94(477)»18/19»:438.41

Наталя Петрик

КОЛЕКЦІЯ ЗБРОЇ ТА ОЗБРОЄННЯ У ФОНДАХ ВОЄННО-ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ 58-ГО БУДИНКУ ОФІЦЕРІВ

Розглянуто процес виникнення та становлення Музею історії військ Прикарпатського військового округу, на основі якого на сучасному етапі за ініціативи Міністерства оборони України сформовано Воєнно-історичний музей 58-го будинку офіцерів. Описано колекцію зброї та озброєння, що зберігається в основному фонді та експонується сучасним музеєм; видовий та кількісний склад цієї збірки, час виготовлення та введення в експлуатацію окремих предметів колекції, а також історичний період їх використання.

Ключові слова: Музей історії військ Прикарпатського військового округу, Воєнно-історичний музей 58-го будинку офіцерів, колекція зброї та озброєння, основний фонд, експозиція.

Важливе значення у вивченні військової історії Української держави та її Збройних Сил відіграють спеціалізовані військово-історичні та воєнно-історичні музеї, головне завдання яких полягає у збереженні, колекціонуванні та експонуванні військово-історичних предметів, серед яких найбільш характерними для дослідження даної проблематики є зброя та озброєння. Одним із таких музеїв Львова є Воєнно-історичний музей 58-го будинку офіцерів, що виник на базі Музею історії військ Прикарпатського військового округу, існування якого припадало на другу половину XX ст.

На даному етапі Воєнно-історичний музей 58-го будинку офіцерів не належить до загальновідомих музеїв Львова, оскільки знаходиться на території військової частини, а тому огляд його експозиції є частково обмеженим. Проте він вражає кількісним та видовим складом пам'яток, які хронологічно належать до кінця XIX – початку XX ст. Зважаючи на сказане, цей музей практично не потрапляє у поле вивчення дослідників музеїв та музейної діяльності Львова. Головним популяризатором Воєнно-історичного музею 58-го будинку офіцерів є його директор Сергій Омелянович Паліса, який видав декілька публікацій, у яких подається коротка довідка з історії виникнення та функціонування даної музейної установи, а також характеристика основної експозиції музею та головних напрямків його діяльності як самостійно, так і у співпраці з іншими музейними установами міста Львова.

Головними джерелами дослідження діяльності та функціонування музею є документація Воєнно-історичного музею 58-го будинку офіцерів. Фактичне накопичення предметів колекціонування цього музею розпочалося ще в середині XX ст. в рамках музею Прикарпатського військового округу, проте вся документація щодо діяльності цього музею, а також щодо надходження предметів збереження до його фондів була знищена в силу різних історичних подій на території нашого краю. На сьогоднішньому етапі у розпорядженні дослідників є лише сучасні документи: наказ командувача військами Прикарпатського військового округу № 127 від 8 травня